

го существования человек и человечество доказывают самим себе необходимость гармонии как условия самосохранения и существования. Прямо скажем, что аргумент слабый, но достаточный для того, чтобы прорваться сквозь пелену преследующих человека житейских проблем, пробиться сквозь “громадь” повседневности и обыденности.

Сопоставляя представления о гармонии с восприятием повседневности и будничности, приходишь к выводу, что первая лежит за пределами, “по ту сторону” последних. Поэтому, чтобы стать “кем-нибудь” в посясторонней жизни необходимо выходить каким-то образом за ее пределы. Поскольку же потусторонность непосредственным образом связана с представлением о внечеловеческом, о божественном, наконец, то для выхода на уровень гармонии человеку требуется стать богоравным. Потенциально каждый человек обладает способностью подняться на такую высоту, однако актуализируется эта способность лишь единицами. Основная проблема и состоит в том, каким образом совместить эти потенциальность и актуальность. Усложняет решение этой проблемы то обстоятельство, что само понятие гармонии не есть нечто “общедоступное” и общепринятое. К тому же общий образ того, что есть гармония, исторически меняется.

В конечном счете источником всех недоразумений по поводу гармонии выступает тот парадоксальный факт, что именно человек, призванный осознать гармонию, одушевить ее, на деле оказывается решающим фактором дисгармонии, главным ее разрушителем.

По большому счету, человек не призван вносить гармонию в мир, а должен “вывести” ее из мира, продемонстрировать миру (прежде всего самому себе) внутренне присущую ему гармонию, придать ей такие формы проявления, которые в этом мире “свернуты”. Такая задача, точнее ее решение, сродни великому подвигу, совершить который может лишь человек, обнаруживший мир в себе, внутри себя. Такой человек есть существо умиротворенное. Последнее понятие имеет серьезную смысловую нагрузку, поскольку выражает, условно говоря, гармонию гармоний, такое состояние и процесс, когда человек находится в мире с самим собой, когда “Я” у мира с “Я”.

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Камю А. Бунтующий человек. – М.: Политиздат, 1990.
2. Платон. Сочинения в трех томах. – Т. 2. – М.: Мысль, 1972.
3. Уайтхел А. Избранные работы по философии. – М.: Прогресс, 1990.
4. Юркевич П.Д. Вибране. – К.: “Абрис”, 1993.

Ю.М. ДМИТРИЄНКО

НЕЛІНІЙНА ОПОСЕРЕДКОВАНІСТЬ ДЕВІАНТНОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ ЯК ЇЇ СИНЕРГЕТИЧНИЙ ЗВ'ЯЗОК З МАРГІНАЛЬНИМ ПРАВОБУТТЯМ

Теоретичне визнання об'єктивної зумовленості сучасної української девіантної правосвідомості маргінальним правобуттям, яке за перехідними властивостями нормативних функцій маргінальних норм права як активів девіантної правосвідомості теж є цілковіто девіантним, релевантна індетермінантна вторинність та похідність від породжуючих девіантну правову свідомість різноджерельних матеріальних відносин зовсім не позначає того, що нелінійний зв'язок девіантної правосвідомості з маргінальним правобуттям завжди виступає у прямій та безпосередній формі. Девіантна правова свідомість характеризується широкою багатоманітністю своїх зв'язків з типово маргінальним правобуттям.

Говорячи про зв'язок нашої теми з сучасними програмами, зазначаємо, що вона тісно пов'язана з державною програмою науково-дослідницької роботи КНУ ім. Т. Шевченка “Розбудова державності України в 1996–2005 рр.”, плановою науковою темою Інституту міжнародних відносин КНУ ім. Т. Шевченка “Розробка міжнародних правових, політичних та економічних основ розбудови української держави. N 97128”, науковою темою відділення міжнародного права Інституту міжнародних відносин КНУ ім. Т. Шевченка “Міжнародно-правові основи зміцнення державності України. N 97132” та ін. [10; 11; 12]. Малодослідженими є саме ті аспекти маргінальних правових рефлексій як рефлексій девіантної правової свідомості, що презентуються у нелінійній опосередкованості девіантної правосвідомості як її синергетично-

му зв'язку з маргінальним правобуттям, які створюють найголовнішу ознаку конкретно-історичної специфіки спадкоємності девіантної правосвідомості як специфіку спадкоємності конкретно-історичного циклу соціальної активності посттоталітарної девіантної правосвідомості.

Раніше певною мірою досліджувалися питання у фундаментально-методологічній та прикладній методичній площині знаково-матеріальних проєкцій девіантної правосвідомості як різновидів маргінального соціального відбиття (В.О. Чефранов), але ще недостатньо зроблений акцент на виявленні нелінійної опосередкованості девіантної правосвідомості як її синергетичного зв'язку з маргінальним правобуттям [4-8]. Спробуємо розглянути деякі методологічні аспекти позитивного праворозуміння нелінійної опосередкованості девіантної правосвідомості як її синергетичного зв'язку з маргінальним правобуттям у контексті теоретико-практичного виявлення фундаментально-загальнометодологічних розвиткових детермінант історичного право- і законоруху. Відповідно будемо робити розгляд різноджерельних праворефлексивних проєкцій сучасного правозаконоруху в плані виявлення принципів ознак нелінійної опосередкованості девіантної правосвідомості як її синергетичного зв'язку з маргінальним правобуттям

Давайте спробуємо проаналізувати ті звісні теоретичні здобутки в галузі позитивної правової науки відносно певного функціонально-ролевантного статусу принципів ознак нелінійної опосередкованості девіантної правосвідомості як її синергетичного зв'язку з маргінальним правобуттям з точки зору старого діалектико-матеріалістичного вчення відомих класиків філософської та філософсько-правової думки, опосередкованого сучасними новітніми вченнями синергетики девіантної правосвідомості, методологією трансцендентального синтетичного (синтезного) філософування Л.В. Петрової. У цьому контексті спробуємо дослідити зазначені питання відносно проблеми відносної та абсолютної самостійності девіантної правової свідомості. У цьому контексті особливу увагу заслуговує синергетичний розгляд нелінійно опосередкованих його зв'язків з маргінальним правобуттям як найбільш актуальний, прогресивний та фундаментальний теоретичний метод синтезного (синтетичного) аналізу складних, нерівноважних процесів сучасної правової реальності (С.І. Максимов). Але потрібно зазначити, що виділення нелінійних опосередкованих зв'язків у понятті девіантної правосвідомості носить умовний характер, оскільки у реальній дійсності безпосередні та опосередковані, лінійні та нелінійні зв'язки існують у синергетичній єдності, вони тісно взаємодіють та нелінійно взаємодоповнюють один одного. Тому повна характеристика будь-чого як опосередкованого чи безпосереднього взагалі носить, гадаємо, більш умовно відносний, а не абсолютний характер. Тим паче треба все ж визнати, що в соціальному розвитку опосередковані зв'язки мають більше розповсюдження, ніж у інших галузях об'єктивної реальності, що пов'язано з надзвичайною важкістю та різноджерельною багатогранністю виявів соціальної форми руху матерії. Очевидно, у перехідному суспільстві безпосередніх, будь-то прямих чи маргінальних, взаємодій у чистому вигляді не існує, оскільки на кожен з двох суміжних правових і неправових об'єктів діють інші об'єкти і тим самим **різнолінійно, на рівні різнолінійних праворефлексій**, опосередковують їх взаємодію: лінійно – за умов прямої, візуально реальної, активної взаємодії, нелінійно – за умов непрямой, невізуально реальної, пасивної, схованої чи прихованої [1, с.436]. Нелінійна синергетична опосередкованість взагалі являє собою різнофункціональне існування чи підлеглість чого-небудь безпосереднього та безпосереднього (або за допомогою) іншого – опосередкованого [2, с.148]. Одним з яскравих виразів опосередкованого характеру нелінійних зв'язків девіантної правосвідомості з маргінальним правобуттям є те, що процес нелінійного відображення маргінально-правового об'єкта в будь-якому праворефлексивному різновиді девіантної правосвідомості здійснюється не в прямій та безпосередній формі, а через маргінальне відображення його в інших видах суспільної свідомості та практики.

У цьому зв'язку цікаво прослідкувати за логікою міркування відомого правознавця Л. Живковича, який розглядає різнолінійну опосередкованість девіацій правосвідомості як одну з головних ознак соціального відображення та взаємозв'язку суспільних явищ, а **безпосередність – як один з моментів лінійної опосередкованості** [3, с.88]. Цей автор характеризує будь-яку опосередкованість як сукупність одиничних безпосередніх зв'язків найбільш споріднених взаємопов'язаних рефлексій у цілісності відбиття, як вищий ступінь розвитку

саме соціального відбиття [3, с.89]. Нелінійна роль маргінально-опосередкованого відображення в соціально-правовому розвитку – величина непостійна. Так, якщо на перших етапах розвитку класового суспільства структурно відбивалася інерція простих (прямих), безпосередніх маргінально-правових відображень, то далі, з переходом суспільства до більш розвинутих громадсько-економічних формацій, значення опосередкованих форм зв'язку девіантної правосвідомості з маргінально-правовим буттям зростає, що пов'язано з різноджерельним збагаченням та складністю соціального відбиття в цілому, різновидом чого і є, як аргументовано доказав В.О. Чефранов, звичайна позитивна правосвідомість [4, с.233].

Ми не можемо певною мірою погодитися з тими авторами, які, успішно розвиваючи ідею різноджерельних опосередкованих зв'язків соціального відображення в цілому, виключають таку можливість стосовно правової свідомості. Звичайно, для звичайної позитивної правової свідомості праворефлексивна безпосередність співвідношення із суспільним маргінальним правобуттям є досить типовою та розповсюдженою формою зв'язку його з останнім. Разом з тим зведення права і, тим паче, девіантної правосвідомості як типового різновиду позитивної правосвідомості у цілому, виключно лише до прямих та безпосередніх його зв'язків з маргінальним правобуттям навряд чи може стати обґрунтованим.

Девіантна правова свідомість, як нелінійне явище маргінального права, будучи детермінованим маргінальними властивостями перехідного суспільного буття, у той же час існує не ізольовано від інших перехідних суспільних явищ, а, навпаки, у тісному зв'язку з ними. За справедливим зауваженням Г. Ханая, “до права мають відношення та його обумовлюють всі фактори, які здійснюють вплив на практичну діяльність людини та визначають її” [5, с.29,30]. Визнання опосередкованих зв'язків типово маргінального правового пізнання з маргінальним правобуттям має надзвичайно важливе теоретичне значення, бо воно дозволяє виявити пріоритетну дедуктивну сторону відображення у девіантній правовій свідомості. У практичному відношенні це дає можливість позитивно оцінити роль безпосередніх домінуючих дій нелінійних праворефлексій на формування девіантної правової свідомості людини тих духовних утворень, які виступають як необхідна й достатня опосередкована ланка творення цивілістичних зв'язків паритетних детермінацій між девіантною правовою свідомістю та маргінальним правобуттям.

Активне розв'язання цього питання в минулому, на прикладі звичайної позитивної правосвідомості, зараз дозволяє нам тепер також на прикладі сучасної української девіантної правової свідомості ще раз показати невідповідність тих слабких соціологічних концепцій, які, за одних випадків, за інерцією приписують заслугу старим вченням, зокрема історичному матеріалізму, у запереченні нелінійних опосередкованих зв'язків правосвідомості із суспільним буттям, в інших – намагаються довести, що нелінійні опосередковані зв'язки правосвідомості з правобуттям є складним різноджерельним протиріччям теорії відображення, і що деякі класики філософської, філософсько-правової думки, зокрема Ф. Енгельс, у подальшому все ж таки визнають опосередкований характер зв'язку суспільної свідомості із суспільно-правовим буттям, що знайшло адекватне відображення, певним чином, у старій теорії відбиття. При розгляді питання про багатоманітний характер зв'язків девіантної правової свідомості з маргінальним правобуттям ми зобов'язані враховувати відомі заперечення класика марксизму-ленінізму про загальне значення опосередкованості задля модернізаційних зусиль активних перехідних правових рефлексій у вдосконаленні девіантної правосвідомості як їхнього ядра. Високо оцінюючи висловлювання Г. Гегеля про те, що “нема нічого ні на небі, ні в природі, ні в дусі, ні де б не було, що не вміщувало б разом неопосередкованість та опосередкованість водночас”, В.І. Ленін, наприклад, зробивши застереження – “...небо геть: матеріалізм”, підкреслює: “Все vermittelte = опосередковано, пов'язане в одне ціле, пов'язане переходами”. В.І. Ленін пише також про те, що людське відображення природи в поняттях “не є простим, неопосередкованим, дзеркально-мертвим актом, а є складним, подвоєним, зигзагоподібним...” [7, с.29]. Істотне методологічне значення для розгляду питання про нелінійне опосередковане відображення суспільно-правового буття має також загальне зауваження Ф. Енгельса щодо особливостей духовного розвитку суспільства: “Економіка тут нічого не створює знову, але вона визначає вид зміни та подальший розвиток матеріалу думок, але навіть і це вона виробляє більшою частиною додатковим видом...” [9, с.28]. Передбачаючи спадкоємний перехід від

спрощеного, прямолінійного розуміння зворотного зв'язку правосвідомості з економікою такого явища, як держава, Ф. Енгельс пише: "Навряд чи хтось зможе, не зробившись посміховиськом, пояснити економічно існування кожної маленької німецької держави в минулому та й у цей час" [Там само]. Але якщо таке ствердження припустимо у відношенні держави, то воно може бути застосовано й до права, а тим паче до правового пізнання в цілому, де неможливо кожний вияв руху правової свідомості як соціологічний вияв статичного портрету того чи іншого конкретно-історичного циклу соціальної активності позитивної правосвідомості у кожний конкретний момент можна лінійно неопосередковано виводити з економічних відносин як іншоформи правової.

Старе положення про різноджерельно опосередковане відображення в правовій свідомості суспільного буття може розглядатися як у відношенні сучасної української девіантної правової свідомості в цілому, так і кожного її елемента окремо. Якщо виходити з найбільш загальної постановки питання про наявний опосередкований характер зв'язків девіантної правосвідомості з маргінальним правобуттям, то слід, по-перше, вказати, що цей зв'язок опосередкований всіма іншими видами суспільної свідомості та, по-друге, такими, як політична, релігійна свідомість. Але тому, що названі різновиди суспільної та суспільно-політичної свідомості, у свою чергу, опосередковані іншими видами (формами) правосвідомості як різноджерельними циклами конкретно-історичної соціальної активності звичайної позитивної правосвідомості, то ми можемо говорити, що будь-який варіант опосередкованих зв'язків девіантної правової свідомості носить багатомодульний характер, або відображення правової свідомості відбувається за допомогою інших відображень (політичних, релігійних, філософських) – як разом узятих, так і кожного окремо. Практично немає жодного різновиду суспільно-правової свідомості, яка в тій чи іншій мірі не брала участь би у типово різноджерельному опосередкуванні девіантного правового відображення.

У цьому випадку ми зустрічаємося з таким правовим станом посттоталітарної свідомості, коли неспадкоємно неопосередковані зв'язки девіантної правосвідомості із суспільним буттям, які створені внаслідок недостатньої правової маргіналізації посттоталітарних правових рефлексій як типово різнолінійних, з акцептативним визначенням у хаотичній різнолінійності праворефлексій типово лінійних, позитивних, правових, потім подальший розвиток їх у функціонально-законодавчі, які начебто з часом або знищуються, або переутворюються з прямих у додаткові. У результаті це веде до відомої автономності девіантної правосвідомості як відносно та абсолютно самостійної області духовних відносин. На той час нелінійна опосередкованість маргінально-правового відображення у девіантній правосвідомості в жодному разі не призводить до відриву або ізоляції девіантної правосвідомості від перехідного суспільного правобуття, від цілісної системи економічних відносин, маючих численну кількість маргінальних зв'язків девіантної правосвідомості з різноджерельним правовідбиттям. Нелінійну опосередкованість девіантної правової свідомості іншими видами суспільної свідомості як ознака її відносно та самостійної самостійності не можна абсолютизувати. Усі інші неправові різновиди суспільно-правової свідомості виступають за відношенням до девіантної правової свідомості у подвійному значенні: з однієї сторони, виникаючи в загальному різнолінійному зворотному зв'язку (маргінально-правове громадське буття – девіантна правова свідомість), вони виступають як нелінійно опосередковані ланки, які нібито розтягують, продовжують, ускладнюють цей зв'язок та цим сприяють самостійності девіантної правової свідомості; з іншої сторони, якщо бути залежними від системи перехідних суспільних відносин, які штучно не відривають право від матеріальної сфери громадськості, та навпаки, виступають як додаткові шляхи зворотного зв'язку його з останнім та забезпечують відносний, за умов некризових циклів соціальної активності правосвідомості, та абсолютний характер самостійності правосвідомості за умов кризового циклу соціальної активності позитивної правосвідомості або девіантної правосвідомості. Тому нелінійна опосередкованість девіантної правосвідомості маргінально-правовим буттям у цілому або впливає, або не впливає на хибність чи точність відображення правового об'єкта.

Така нелінійна опосередкованість позначає лише те, що девіантна правосвідомість живиться різноджерельними витоками реального відношення саме масових первинних суб'єктів девіантної правосвідомості (невладних юридичних осіб) до перехідних маргінальних характерис-

тик перехідного правобуття, у тому числі й до владних вторинних суб'єктів девіантної правосвідомості (владних юридичних осіб), внаслідок чого виникає дистанційна світоглядна асиметрія ментальних прав первинних над ідеологічним правом вторинних суб'єктів девіантної правосвідомості як асиметрія права і закону, що характеризує природну опозицію права до закону як природну синергетичну закономірність активного творення типово правоналаштованих за історичною домінантою ментальних прав первинних суб'єктів правосвідомості маргінально-правових рефлексій як рефлексій девіантного права, створюючих маргінальні норми права. Внаслідок таких праворефлексивних дій первинних і вторинних суб'єктів девіантної правосвідомості суб'єкти маргінальних праворефлексій сприймають на себе типово правові відомості про свій маргінально-правовий об'єкт не лише нелінійно неопосередковано, але й з інших галузей суспільної свідомості, коли внаслідок цього створене маргінально-правове відображення набуває дедуктивного характеру. Правова інформація, що цілеспрямовано та випадково потрапляє в рефлексивну галузь девіантної правосвідомості з інших галузей соціального відображення, сприймається нею не автоматично; на неї впливають певні рефлексивні трансформації, що сприймаються до нагальних потреб правового відображення – **потреб постійного виявлення нормативного духу маргінального права**.

Ми не ставимо перед собою задачу комплексно аналізувати усі випадки нелінійного зв'язку девіантної правосвідомості з іншими різновидами суспільної свідомості, оскільки таке питання є предметом іншого окремого розгляду. Тут ми можемо враховувати лише стислі характеристики девіантних праворефлексій, які б змогли підтвердити правові положення про типово різнолінійно опосередкований характер девіантного правовідображення, **що мають джерелами сталу маргінально-правову функцію типових нормативно-правових актів чинного українського законодавства**. Однією з ланок, які синергетично, тобто середовищно залежно від правокультурного соціуму різноджерельно опосередковують нелінійний зв'язок девіантної правосвідомості з маргінально-правовим буттям, є, як звісно, політична свідомість. Залишається актуальною теза про політику як концентроване вираження економіки, що різнолінійно правоопосередковує всі сторони перехідного буття.

Політична свідомість, теж як типово девіантна, за умов перехідного, кризового правобуття виступає як домінуючий елемент не лише у структурі девіантної правосвідомості, але й у системі всіх інших засобів соціального відображення. Тому виникненню маргінальних правових ідей, понять, відчуттів, як правило, передує формування того чи іншого типу політичної ідеології, яку ідентифікуємо теж маргінально-правовою, що мають владні вторинні суб'єкти девіантної правосвідомості (владні юридичні особи) як власну девіантну ідеологічну закономірність – іншоформу девіантної правосвідомості. У цій маргінально-правовій ідеології відповідно маргінально відображається зумовлена економічною зацікавленістю владних вторинних суб'єктів девіантної правосвідомості як домінуючої в тому чи іншому уряді державної влади, а також у таких взаємовідносинах між первинними суб'єктами девіантної правосвідомості, які об'єктивно потребують державного регулювання – законодавчого посилення змісту та ментальної націленості правової державно-організаційної діяльності як пріоритетної за перехідних часів, певних її національно-ментальних форм та методів, зосереджених у типово маргінальній державно-правовій свідомості, що виходять з формул національної та правової ідіоми як змістів національної та правової свідомості [10; 11].

Таким чином, об'єктивна потреба маргінально-правового буття реалізувати потреби девіантної правосвідомості у вимогах маргінально-правового буття, перш ніж втілитись у маргінальних нормах права як актів девіантної правосвідомості, повинна бути політично переосмислена. Тому впевнено можна сказати, що девіантна правова свідомість завжди має певний реальний політичний сенс – навіть у тих випадках, коли мова йде про політичні права та обов'язки української людини та українського громадянина. Врешті-решт, як типово правоналаштований феномен, девіантна правова свідомість являє собою своєрідне ідейно-світоглядне праворефлексивне процесуальне підсумовування маргінальних правових економічних та політичних відносин, що виходять з потреб відповідного маргінально-правового політичного характеру перехідного буття. Девіантна політична свідомість ініціює основні принципи чинного політико-правового устрою перехідного українського суспільства та головне призначення природної діяльності правових інститутів. Девіантна правосвідомість, будучи різнолінійно

опосередкованою, з домінуванням нелінійного опосередкування актуальних правових рефлексій політикою, на той же час не є механічним нелінійним праворефлексивним кооперуванням: вона домінують нелінійно відбиває маргінально-правове буття у своїх особистих категоріях (таких, як “права та обов’язки”, “законне та незаконне”, “справедливість” тощо). Девіантна правосвідомість, нелінійно відображуючи складні, нерівноважні економічні відносини через типову маргінально-правову політику, не розтиняється та не розповсюджується в них остаточно, вона нібито переутворює її, надаючи маргінально-правовим політичним ідеям типово нелінійно легітимізовану правову форму, забезпечуючи **різноджерельно правову поведінку** суб’єктів політики за допомогою своїх специфічних маргінально-правових засобів.

Девіантна правосвідомість нелінійно опосередковується також моральною свідомістю. Типово нелінійно відображуючи маргінальну систему суспільно-правових відносин, але лінійно цілісну в її синергетичній функції, у вигляді неписаних правил поведінки та оціночних понять добра і зла, справедливості і несправедливості, честі і безчестя, сумління, покликання й інших посвят, моральна свідомість здійснює певний вплив на формування типово правових уявлень. Маргінальні правові ідеї, переживання, норми тощо **стійко правовідтворюють** суспільну правосвідомість і в цілому законосвідомість, з урахуванням морального відображення дійсності, у зв’язку з поступовим становленням моральних відносин між первинними та вторинними суб’єктами правосвідомості здавна. Якщо девіантна правосвідомість будь-коли вступає у колізію з тими чи іншими моральними поглядами, вона може набути суттєвої деформації, у русі якої не виключається певне “присосування” девіантної правової свідомості до вкрай негативної моральної оцінки нагальних потреб, що не узгоджується зі світовими традиціями, світовими уявленнями про добро не лише в теоретичній, але й у практичній площині, коли остання може перетворитися в типово делінквентну, тобто правосвідомість злочинця.

Таким чином, моральна свідомість як початково здавна зрефлексивна правова, спроможна певним чином ментально корегувати девіантне правове відбиття під кутом зору сталих моральних категорій, що синергетично склалися за тисячоліття історичного розвитку як типово правові, нелінійно правомірно опосередковуючи тим самим його зворотні зв’язки з маргінально-правовим буттям. Певне місце в системі опосередковуючих частин правового відображення старого традиційного суспільства, як відомо, займає релігійна свідомість як природне джерело правової. У залежності від стану, що виходить з маргінально-правової суспільної свідомості в цілому, вплив релігійних поглядів на будь-яке правове явище може набувати вирішального значення. Так, у середині середніх віків, наприклад, релігійна свідомість, позитивно, за догматичним характером власного змісту, опосередковуючи зворотний зв’язок чинного права із системою соціальних відносин, фактично повністю підпорядковувала його своєму впливу. Не випадково відомий класик марксизму вказував на те, що “свідомість середніх віків була за перевагою теологічною... Юриспруденція, природознавство, філософія – всі складники цих наук приводились у відношенні з ученням церкви” [7, с.495]. Більш того, у цьому релігійно-нормативному смислі тут виникає і спочатку своєрідна релігійна політична, потім типово світська політична свідомість, яка виступала в якості “підрозділу” певної релігії [6, с.314]. Девіантна правосвідомість різнолінійно, з домінують нелінійного змісту, опосередковується також філософським та художнім відображенням. Методологічно прослідковуючи процесуальні аспекти рефлексивного формування опосередкованого відображення девіантної правової свідомості через інші види соціального відображення, ми приходимо врешті-решт прямо до типово нелінійної рефлексії перехідного маргінального правобуття, яке, відображаючись у різних видах маргінального суспільного буття, відбивається додатково в інших видах суспільної свідомості в поліфонічних специфічних формах. Говорячи інакше, девіантна правосвідомість через довгу низку нелінійних опосередкованостей врешті-решт знову приходиться до твердої неопосередкованості (кінцевим результатом опосередкування виступає безпосередність, коли опосередкування, говорячи словами Гегеля, “само себе знімає” [Цит. за: 7, с.200], коли в синергетичному режимі із загостренням, за умов моментної абсолютної самостійності девіантної правосвідомості змінюється кризовий цикл соціальної активності правосвідомості та девіантна правосвідомість зникає як юридичний факт. Однак цей “остаточний результат” не є простим поверненням до початку далекого давнього формування української правосвідомості як девіаційної гілки світового права, не є простим її відтворенням, а є “безпосередністю, по-

доланою у вищій формі, яка збагачена різноджерельним опосередкуванням, є подальшим розвитком творчого відображення на найвищому, “морально піднятому” рівні” [3, с.114].

Якщо зворотний різнолінійний зв’язок девіантної правосвідомості з іншими видами соціального відображення у відомому смислі можна охарактеризувати як зовнішню опосередкованість, то розглядання цієї проблеми під кутом зору її структури є методологічно-правовим з’ясуванням його внутрішньої опосередкованості або так званої самоопосередкованості – типowo синергетичного процесуально-правового явища.

Домінантний нелінійний зв’язок і синергетична взаємодія структурних просторових підрозділів девіантної правосвідомості детермінує те, що кожний з елементів цієї структури нелінійно опосередковується всіма іншими елементами – як разом, так і кожним окремо. Наприклад, коли йде мова про системну чи структурну побудову девіантної правосвідомості, то є реально зрозумілим, що зв’язок девіантної правосвідомості з маргінально-правовим буттям структурно опосередковується також маргінально-правовою ідеологією, психологією, різноджерельними правовими теоріями, колективними та індивідуальними маргінально-правовими поглядами, та, нарешті, маргінально-правовими нормами як актами девіантної правосвідомості, які є, у типово позитивному праворозумінні, стійкими правоналаштованими просторовими структурними елементами девіантної правосвідомості.

Ступінь внутрішньої, ментальнодомінантної опосередкованості просторових структурних елементів цілісної синергетичної структуро-системи девіантної правосвідомості різноманітний, він залежить передусім від функціонально-ролевантних особливостей кожного з елементів, від тієї позитивної та методологічної субординації, в якій вони знаходяться за відношенням до інших елементів, структури девіантної правової свідомості та маргінальної правової реальності в цілому. Важливе фундаментальне методологічне значення для розгляду цього питання має висловлювання, наприклад, думки Ф. Енгельса про неоднаковий ступінь наближеності або віддаленості від економічної галузі актуальних і неактуальних правових рефлексій, яке він застосував щодо різноаспектних проявів суспільної свідомості в цілому [8, с.176; 9, с.418,419].

У цьому зв’язку ми можемо сказати, що найбільшим ступенем наближення девіантної правосвідомості до маргінально-правового об’єкта свого нелінійного відображення володіє маргінально-правова ідеологія, що виступає як специфічний вияв загальнополітичної маргінальної ідеології того чи іншого владного вторинного суб’єкта девіантної правосвідомості (владної юридичної особи), що безпосередньо висловлює його економічні інтереси. Тому рівень різнолінійної щільності національно-ментальної та ідеологічної опосередкованості девіантної правосвідомості, наприклад, за формулами національної та правової свідомості, маргінально-правового відображення у девіантній правосвідомості, вірогідно, має менше значення, ніж, наприклад, у серйозних правових теоріях. Окрім того, нормативно-регулятивна роль тих чи інших структурно-системних елементів девіантної правосвідомості в різноджерельно опосередкованому середовищі правових рефлексій нерівнозначна. Вірогідно, вагомий статус провідного змістовного значення корелятивних можливостей правового поля девіантної правосвідомості в системі тих чи інших опосередкованих ланок девіантних правових рефлексій у цьому випадку виконує теоретична форма історичного й реального правового відображення (це особливо відноситься до ідеології прогресивних верств перехідного суспільства) маргінально-правових реалій, ідентифікована нами у формулах національної та правової української ідіоми як статичних змістів національної та правової української свідомості, корелятивні властивості національно-ментальної щільності складових пропорцій яких можна впевнено використовувати як нові управлінські основи історичного адміністративно-територіального розвитку української правосвідомості в регулятивному здійсненні маргінальних норм права як актів девіантної правосвідомості [10; 11; 12]. Маргінально-правова ідеологія також зазнає на собі радикального синергетично-нелінійного впливу маргінально-правової психології як природного істинного її джерела, пануючої маргінальної нормативно-правової системи та в меншій мірі – буденної та індивідуальної девіантної правосвідомості.

Думаємо, що досить незначним рівнем нелінійної опосередкованості володіють маргінально-правові норми. Вони, як відомо, відносяться до числа тих структурних просторових елементів девіантної правосвідомості, які регулятивно наближені до маргінально-правового буття

безпосередньо. Будучи найактивнішим елементом девіантних праворефлексій, маргінально-правові норми активно обслуговують породжуючий їх перехідний економічний базис та не можуть надто далеко “відхилитись” від його маргінально-правових потреб. Однак маргінальні норми права як акти девіантної правосвідомості, не дивлячись на свій високий рівень “приєднаності” до перехідного економічного ладу пострадянського суспільства, відчують на собі значний вплив таких не менш маргінальних опосередковуючих ланок, як маргінально-правова ідеологія, маргінально-правова наука та в меншій мірі – інших елементів складної, нерівноважної, синергетичної просторової структури девіантної правосвідомості (маргінально-правової психології, маргінально-правової буденної та індивідуальної девіантної правосвідомості). Думаємо, що комплексне дослідження складної просторової структури української девіантної правосвідомості саме у площині лінійної позитивної правової науки, урахуваючи нелінійний методологічний статус правосвідомості, значно сприятиме успішному вирішенню питання функціональної оптимізації сучасної законодавчої бази, теорії та практики.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Ленинская теория отражения и современность. – М.; София, 1969.
2. Философская энциклопедия. – М., 1974. – Т. 1
3. Живкович Л.В. Теория социального отражения. – М., 1969.
4. Павлов Т.С. Теория отражения. – М., 1949.
5. Ханай Г.М. Социалистическое право и личность. – М., 1971
6. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. – Т. 21.
7. Ленин В.И. Полное собрание сочинений. – Т. 29.
8. Ленин В.И. Полное собрание сочинений. – Т. 36.
9. Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения. – Т. 37.
10. Дмитрієнко Ю.М. Прямі ефекти девіантної правосвідомості: перша формула української правової ідіоми // Право і безпека: Науковий журнал. – 2004/3'2. – Харків: НУВС, 2004. – С. 11-18.
11. Дмитрієнко Ю.М. Прямі ефекти синергетики девіантної правосвідомості: перша формула української національної ідіоми // Державо і право: Збірник наук. праць. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2004. – Вип. 25. – С. 14-21.
12. Дмитрієнко Ю.М. Маргінальна норма права як акт девіантної правосвідомості // Державо і право: Зб. наук. праць. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2004. – Вип. 18. – С. 12-19.

В.В. ЛІСЦІН

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Поняття справедливості завжди належало до тих понять філософії, які не мали єдиного тлумачення і викликали жваві дискусії серед представників різних шкіл. Як влучно зауважив відомий сучасний дослідник цієї проблеми Х. Перельман, справедливість – “одне з найбільш важких и не виправимо неясних понять серед усіх величних категорій” [Цит. за: 5, с.48]. Воно могло ототожнюватись з рівністю, законністю, істиною, чесністю і т. ін.

Крім філософів, вивченням справедливості займалися правознавці, політологи, соціологи, психологи. Цікавлячись відповідними аспектами цієї реальності, представники цих наук у своїх визначеннях зазвичай робили акцент на якомусь одному з численних виявлень справедливості.

Щоб з'ясувати, яку реальність співвідносити зі згаданим поняттям, перш за все звернемося до етимології слова “справедливість”. Платон в одному зі своїх раних творів, де він багато уваги приділяв походженню філософських термінів, відмічав, що ім'я справедливості встановлено до ведення права, але саме ім'я права зрозуміти важко. Буквально воно означає “дещо таке, що проникає крізь все інше” і “править всім іншим” [13, с.1,648]. Як бачимо, у давньогрецькій мові право відпочатку позначало не зовсім те, що позначає його сучасний еквівалент у нашій мові.